

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: ORTHMAYR FLÓRA (METAFLORA)

Szerencsére alig fél év elteltével megint van lehetőségünk magyar nyelven újonnan megjelent Tolkien-könyvről, mégpedig a Középfölde Históriaja sorozat várva-várt harmadik kötetéről közölni kritikát. Előbb azonban, hogy legyen valami egészen más is, a Tolkien Születésnapok kedvelt Frodó-szöktető játékanak történetét olvashatjátok – hogy ez élménybeszámoló, játékaajánló vagy kreatív ajándékötlelet? Kicsit mindhárom.

Hogyan lett a Királyszöktetésből a Gyűrű Szövetsége?

írta: Tuska Miklós (Adim)

Mindig is szerettem játszani, és nagyon érdekelték a társasjátékok. Néhány éve pedig eljutottam oda, hogy végre szeretem a munkám is, mert társasjátékokkal foglalkozom.

Már gyerekként is sokat rajzolgattam, és együtt cseperedett velem a kezügyességem meg a kreativitásom. Volt, hogy kirajzoltam egy félfamentes rajzlapra egy társasjátékot egy kölcsön kapott Dörmögő Dömötör magazinból, csak hogy nekem is legyen. Azt ráadásul úgy színezhettem ki, ahogyan nekem tetszett.

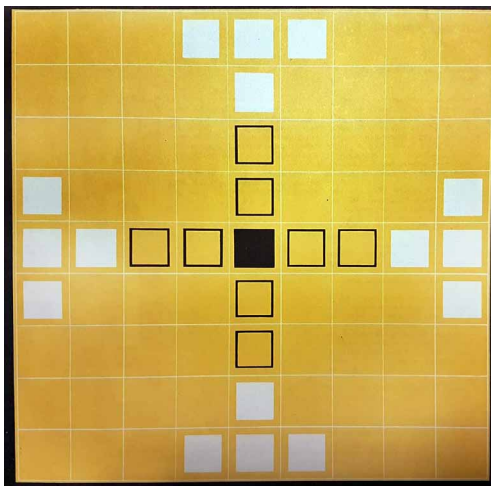
Mivel az akkoriban megjelent (ma már retró) társasjátékok nagy része úgynevezett „dobok-lépek” játék volt, amiben legfeljebb néhány „kimaradsz” vagy „hármat előre léphetsz” mező volt, elkezdtem olyan szabályokat kitalálni, amik változatosabbá tették az egyébként sablonos társasokat. Jó érzés volt új dolgokat tenni egy játékba, és bármelyik részét megváltoztatni kedvem szerint. Nálam egy „célba jutós” játékban egy szimpla fabábu helyett már hős lehettél, aki útközben szörnyeket győzhet le, kincseket gyűjthet, varázstárgyakat használhat, és az sem számít, ha nem elsőként ér célba, mert az győz, aki a legtöbb bestiától szabadítja meg a király erdejét.

Az évek alatt a legtöbb ötletem a fióknak készült, és csak a barátaimmal játszottunk, agyaltunk mindenfélén, ahogyan bizonyára sokan mások is tették. Lassan megérkeztek hazánkba a „lépegetős” játékokhoz képest új alternatívákat mutató társasok, mint a *Catan telepesei* vagy a *Tikal*. Minél több ilyenrel találkoztam, annál többféle játékmechanizmust ismertem meg. Amikor a Gémklubhoz kerültem, egészen magába szippantott a modern társasjátékok változatos világa, és azóta is bűvöletében tart.

Ez a háttér kellett ahhoz, hogy úgy döntsek, készíték egy társasjátékot a Magyar Tolkien Társaságnak. Persze, a kreatív döntéseket az ihlet előzi meg: az én szikrám

akkor pattant ki, amikor az *Ötven táblás játék* című könyvet lapozgattam, és megláttam benne a *Királyszöktetés* nevű társasjátékot. Egy pillanat volt, és bevillant: a Gyűrű Szövetsége kilenc főből áll, és ebben a játékban is épp kilenc bábut irányít az egyik játékos.

A *Királyszöktetés*, eredeti nevén *Tablut* a számik (lappok) népi játéka, amelyben az egyik játékosnak a közepén álló vezért kell a tábla szélére juttatnia, míg a másikkal megakadályozni ezt a négy táborra osztott figuráival, és mozgásképtelenné tennie a vezért. A *Gyűrűk Ura* világában a „vezér” Frodó lett, akinek a Gyűrűt kell átjuttatnia a sötétség harcosain, segítői a Gyűrű Szövetségének tagjai, az ellenfél harcosai pedig olyan szereplők Tolkien regényéből, akikkel Frodó a küldetése során találkozott.

Fotó: Tuska Miklós (Adim)

Miután az eredeti játék fekete és fehér kavicsait lecseréltem szereplőket ábrázoló korongokra, a játéktér, azaz a tábla következett. Nem volt kétséges, hogy Sauron mindent fürkésző, félelmetes tekintete kell a háttérbe, hiszen igyekezett nyomon követni a Gyűrű útját. A vörös szín vészjósló hangulatot kölcsönöz, mintha maga a tábla figyelné a játékosokat és az általuk irányított figurákat.

Miután az ötlet megszületett, a megvalósítás következett. 2005-ben, amikor ezt a játékot készítettem, minden *A Gyűrűk Ura* filmekkel volt tele, így nem volt nehéz a karakterekről jó képeket szereznem a korongokra. Szép keretet

Fotó: Tuska Miklós (Adim)

Fotó: Tuska Miklós (Adim)

kaptak, és úgy szerkesztettem őket, hogy A4-es matricára nyomtathassam őket. A táblával már nehezebb dolgom volt, mert az 5 cm átmérőjű figurákhoz nagy kép kellett, így négy részre darabolva nyomtattam ki, mielőtt vastag

kartonra került volna. Az éleiteit celluxszal zártam le, és ezzel el is készült a játék, már csak a szabályleírás volt hátra. Az eredetit a témának megfelelően átfogalmaztam, készítettem példaábrát az ütések szemléltetésére, és az egész elfért egy lapra. Nagyon izgultam, mit szól majd a közönség a játékhoz a Tolkien Születésnapon, de mindenkinek tetszett, és ez jó érzéssel töltött el.

Egy áttematizált játék remek ajándékötlet is lehet, hiszen egyedi lesz azáltal, hogy sajátos témát, vagy akár személyre szóló megjelenítést kap. Én azóta több társas- és kártyajátékot is átalakítottam az MTT-nek, és a látogatók gyakran megkérdezik, hol lehet kapni őket. Sajnos mind-egyikből csak egy példány készült, és ezek csak a nagyobb rendezvényeken kerülnek elő. Addig a raktár mélyén várják, hogy eljőjön az idejük, amikor remek kikapcsolódást és élményt adhatnak a játékosaiknak.

Sauron pedig csak figyel, és csöndben várja az alkalmat, hogy újból színre léphessen.

Óidőknek új dalai

(J.R.R. Tolkien [szerk. Christopher Tolkien]: *Beleriand dalai*. Helikon, Budapest, 2018.)

írta: Bartók-Nagy Tamás (Toma)

Legalább hétéves ígéret vált valóra, mikor idén ősszel megjelent a *Beleriand dalai*. A *Középfölde Históriaja* sorozat magyar kiadásainak története *Az elveszett mesék könyve* (EMK) 1996-os Holló és Társa változatáig nyúlik vissza, de a mű 2011-es második kiadásakor már egészen biztosan tervben volt a folytatás – amit azonban akkor a jogtulajdonos Tolkien Estate visszakozása és a Cartaphilus kiadónál történt vezetéváltás megghiúsított. (A sorozat magyar és külföldi honosításának nehézségeiről: Egy rég várt história, *Lassi Laurië XV/1*; illetve Hétköznapi varázslatok, *Lassi Laurië XV/2*.)

Nem volt zökkenőmentes a többszöri halasztással terhelt ideji megjelenés sem, de a kötetben dolgozók mentésére szól, hogy valószínűleg a legnehezebben fordítható Tolkien-művek egyike ez, nagyobb részben a verses forma, de nem elhanyagolható mértékben az EMK és az azt követő kezdeti Silmarillion-változatok közti terminológiai átmenet miatt is. Szokás szerint számos névváltozásnak lehetünk tanúi ugyanis a szövegben, s némely névalakok ráadásul más művekben egyáltalán nem fordulnak elő többször.

Az előzőeknél annyiban mindenképpen monotonabb olvasmány a sorozat harmadik kötete, hogy nagyrészt két regével foglalkozik, szemben az EMK által befogott teljes óidei spektrummal, illetve nélkülözi a korábban Eriol története által képviselt, összefüggő narratívát nyújtó

keretet is. Ugyanakkor stílusát tekintve már magunk mögött hagytuk a tündérszavak bolondos kergetőzését a Tünt Játék Kis Házában, és egyértelműen a későbbi ünnepélyes-melankolikus tolkien szövegek hangvétele dominál.

A kötet törzsszövege három részre tagolódik: az 537 oldalból 169-et tölt ki az első fejezet, a **Húrin gyermekeinek éneke**; utána 27 oldalon osztozik három rövidebb töredék, **A noldók futása**, az **Eärendel éneke**, és a **Gondolin bukása**; az utolsó részben pedig a **Leithian-éneket** és a hozzá kapcsolódó anyagokat találjuk, mintegy 288 oldalon keresztül. Az első három abban az óangol alliteráló formában íródott, amely a *Beowulf*nak is sajátja, s melyet Tolkien a *Szörnyek és ítések* című kötetben részletesebb elemzésnek is alávetett. Szerencsére **A noldók futása** kapott egy, a metrikai elemzésre fókuszáló szakaszt (190. o.), amit talán érdemes lehet már az első vers előtt szemrevételezni. Ezzel szemben a **Gondolin bukása** és a **Leithian-ének** párrímes verselése ugyan kevésbé egzotikus, de legalább olvasásakor nem igényel plusz energiát a formai és tartalmi műélvezet szinkronban tartása.

A kötet egészét illetően egyébként egyedül az jelentett kifejezetten csalódást, hogy ezt a Gondolin bukásáról szóló költeményt Christopher Tolkien nem tartotta érdemesnek a teljes közlésre, lévén a történet részleteiben is szinte azonos az EMK-ban szereplő prózai elbeszéléssel. Emellett fájóan sok elírás maradt a magyar szövegben, főleg szegény

Flindingre járt rá a rúd e tekintetben: míg nevét sikerült hét-szer következetesen *Findlingre elírni, addig egyszer csak becsúszott egy elírt elírásban a *Flindring.

A könyv túlnyomó részét adó két fő költemény közötti közepesen meglepő hasonlóság, hogy mindkettő két változatban található meg a kötetben, melyek közül az első jóval hosszabb; a **Leithian-ének** második változata annyiban azonban kilóg az összes többi közül, hogy már *A Gyűrűk Ura* megjelenése után készült. Kicsit váratlanabb, hogy az eddig csak Lúthien hajnövesztéséhez kötött mesés bájolásból most kapunk a Túrín-ságában is, Beleg kardélezése révén.

Ennél is nagyobb meglepetés viszont egyrészt, hogy a **Leithian-ének** újraírásának kiváltó oka ez esetben külső kritika volt – valahogy Tolkien szövegcsiszolási mániájáért mindig csak a saját perfekcionizmusát tesszük felelőssé –, másrészt, hogy e kritika szerepel is a kötetben. Ez kicsit a *Karácsonyi leveleket* idézheti föl, ahol Karácsony apó elejtett megjegyzései révén szintén beszüremkedik a műbe a külső valóság.

C. S. Lewis, a kritika szerzője, rendkívül szellemes módon beleáll a szituáció kínálta filológusi szerepbe, és további – fiktív – tudósok véleményét idézi a szöveg magasztalásához, illetve bírálatához. Így tudjuk meg például, hogy „*Bár Peabody általánosságban igen kedveli a vers metrikai megoldásait, ezt a sort [...] »egyszerűen barbár munkának« gondolja.*”

Alternatív javaslatait hol más kéziratban fennmaradt szövegváltozatként találja, hol pedig feltételezett eredetiként, ami a szöveget másoló írnokok hozzá nem értése, vagy jó szándékú, de téves koncepción alapuló korrekciója miatt romlott le, mint ama sorokban, melyekre vonatkozóan a következő meghökkenítő állítást olvashatjuk: „*Majdnem bizonyosan nem az eredeti szerző műve. Ez az absztrakt filozófiai állítás nem lenne stílusidegen a korszak skolasztikus lírájában, [...] ám a Cselekedetek [vagyis a Leithian-ének] egészét nézve nem illeszkedik a költemény hangulatába.*”

És valóban, Lewis több megjegyzéséhez is bemásol hosszabb szakaszokat „a korszak skolasztikus lírájából” a hasonlóságok illusztrálására. Kreatív és nem hétköznapi megoldását mi sem igazolja jobban, mint hogy Tolkien végül az esetek nagyjából felében vagy megfogadta barátja javaslatait, vagy átdolgozta az érintett szakaszokat.

Az egymáshoz közel eső hazai megjelenés és a jelentős tartalmi átfedés miatt idekívánczok egy összevetés a *Beren és Lúthien* kötet magyar szövegével. A két fordító láthatóan eltérő stratégiát alkalmazott a **Leithian-ének** honosítása során. N. Kiss Zsuzsa a *Beren és Lúthien*ben a harmonikus rímelés és a versszerkezetre pontosabban illeszkedő

mondatok érdekében számos, mostanra alig ismert szót emelt be a szövegbe. Vele szemben a *Beleriand dalain* dolgozó Ábrahám Zsófia közelebb maradt a mai köznyelv talajához, így viszont a mondatok és verssorok határával kellett játszania, illetve a rímharmóniából engednie. (Ha a rím záró mássalhangzói a zöngéesség, képzési hely és képzési mód közül egynél több tulajdonságban térnek el, azt én már nem érzem szépnek.)

Álljon itt illusztrációként két részlet. Az elsőben (278–286. sor) megfigyelhetjük N. Kiss Zsuzsa kifogástalan hangzású, választékos sorait, szemben az új fordítás kissé sántító rímeivel, és a kétellyel, vajon a (tag)mondatok határán, vagy a verssorok végén tartsunk-e szünetet.

N. Kiss Zsuzsa (<i>Beren és Lúthien</i>): De elkésett. Pirkadt az ég már mikor feltűnt a lápi végvár, s felhőként egy madár csapat, csak hogy nem lápi madarak. Csupa hollója, csupa varja az égerekről szárnyra kapva. „Késő, Beren!” így károg egyik, „Késő!” „Késő!”, így együtt egyig.	Ábrahám Zsófia (<i>Beleriand dalai</i>): túl későn érkezett. S ahogy virradt, az üzött emberek kunyhóit látta, fás sziget a lép közt, s rengeteg madár rebbent fel, és nem vadkacsák zajongtak. Holló, varju ült, égerfán sorban, s egyikük rikácsolt: „Kár! Túl késő már! s mind válaszolt rá: „Késő már!”
---	---

A második részlet (3358–3361. sor) pedig azt mutatja be, hogyan sikerült Ábrahám Zsófiának négy frappáns sorban világossá tenni, amit a *Beren és Lúthien*ből igen nehezen tudnánk csak kihámozni.

N. Kiss Zsuzsa (<i>Beren és Lúthien</i>): Ne szenvedné, ha tehetetlen, ha tisztes szándéknak a rabja, s csak vergődik, bár szárnyra kapna, kinek szerelme arra van, hogyan megsegítsen biztosan?	Ábrahám Zsófia (<i>Beleriand dalai</i>): kinek sír, s a kín kedvesebb, mint jószándékú őrizet: rab ott, s kit gyúlt segíteni szerelme, nem segítheti.
--	--

Nekem az N. Kiss-féle fordítás kicsit jobban tetszik, stílusában is közelebb állónak érzem az eddigi magyar Tolkien-korpuszhoz, és így többszöri olvasás után már nem is igazán értem, miért voltam olyan szigorú vele az előző *Lassiban*.

Összességében viszont a *Beleriand dalaival* mégis elégedettebb vagyok, mint a *Beren és Lúthien*nel. Nem azért, mert új történeteket mondott el – nem tett ilyet –, nem is azért, mert olvasmányosan összefüggő volt – miért lett volna? –, hanem, mert azt adta, amit ígért: a következő adag tolkien-i jegyzethalmot a maga teljességében (kivéve a **Gondolin bukását**), bónuszként a Lewis-kritikával.

Kezdő Tolkien-olvasóknak inkább a *Beren és Lúthien*et ajánlanám, mind szerkezet, mind fordítás szempontjából. A többieknek pedig – akik már úgy ismerik a mitológiát, mint hobbitok a spájz tartalmát egy kiadós estebéd után – azt, hogy az utószóval kezdjék a kötetet, mert segít kontextusba helyezni a művet és a magyar szövegváltozatot.